

Voorwoord

Voor Isaac Newton, grondlegger van de moderne natuurwetenschap, was het geen enkel discussiepunt: natuurlijk schulde er achter het decor van onze werkelijkheid een persoonlijke Schepper, en uiteraard ging het daarbij om de God uit de Bijbel. Zonder periodiek ingrijpen van de Almachtige zou het mechanistisch universum dat in Newtons hoofdwerk *Principia* werd beschreven in elkaar storten, en was de veelzijdigheid van het leven op aarde volstrekt ondenkbaar. Newton was in die overtuiging bepaald geen zonderling. Ook briljante tijdgenoten als Godfried Wilhelm Leibniz en Robert Boyle, of voorgangers als Johannes Kepler en Blaise Pascal getuigden van een godsvrucht die ons nogal kwezelig voorkomt. Ruim drie eeuwen later is er van dit harmonieuze samengaan van wetenschap en religie echter niet veel meer over. Al in 1800 liet de sterrenkundige Pierre-Simon Laplace weten dat God in de beschrijving van het heelal een overbodige hypothese is, en sinds Darwin weten we dat we Hem ook niet nodig hebben in ons denken over de herkomst en ontwikkeling van het leven.

Niet alleen is God een overbodige hypothese geworden, maar als verklaring van de verschijnselen in onze empirische werkelijkheid doet Hij vooral ook merkwaardig simplistisch aan. De antropomorfe Schepper met zijn grote aandacht voor rituelen, voeding en klederdracht mag dan voor de mensen in het Bronzen Tijdperk een aannefelijke aanwezigheid zijn geweest, in ons door computers en informatie gedomineerde Silicium Tijdperk lijkt de God van Abraham een schim uit een fantasiewereld. De wetenschap verbluft ons voortdurend met haar ongekeerde inzichten en scheppend vermogen, zoals de datering van ons heelal als zijnde 13,7 miljard jaar oud, of zoals de berekening van het magnetisch moment van het elektron tot op elf decimalen nauwkeurig, of – recentelijk – met de schepping van nieuw, in het laboratorium bedacht leven. Geen wonder dat de Nederlandse Nobelprijswinnaar Simon van der Meer constateerde dat je als wetenschapper eigenlijk wel schizofreen moet zijn, om nog in God te kunnen geloven. Voor redelijke mensen lijkt God niet langer een overbodige hypothese, maar eerder een onhoudbare hypothese.

Met God op weg naar de uitgang lijken we tevens afscheid te moeten nemen van een sinds de oertijd van de beschaving gekoesterd vermoeden: dat het leven een diepere zin en betekenis heeft. Als er geen God is, dan lijkt het leven te moeten worden geduid als een zinloze speling van de natuur, de mens als niets meer dan een gril van het toeval en het individu als een verdwaalde passant in een onverschillig universum. Maar is deze conclusie werkelijk zo onvermijdelijk als hij veel redelijke mensen toeschijnt?

In dit boek wordt geëxploreerd wat voor ruimte een redelijk mens nog heeft om te geloven in een diepere zin achter het bestaan. Als je, zoals de auteur van dit boek, niet in een persoonlijke Schepper gelooft waarmee je in het gebed contact kunt leggen, maar wel in een evolutionaire geschiedenis van het leven op aarde; als je niet gelooft in een betoverde werkelijkheid waarin persoonsgebonden zielen zijn voorbestemd voor een Hoger Hiernamaals, maar wel gelooft in een universum dat in hoge mate wordt geregeerd door wetmatigheid en toeval, kun je dan toch nog uitkomen bij de conclusie dat het leven wel degelijk een diepere zin heeft?

Hoe onwaarschijnlijk het op voorhand ook mag lijken, we zullen zien dat het antwoord toch 'ja' luidt. Voor wie ze als zodanig wil herkennen, lijkt het leven wel degelijk aanwijzingen van een ver sluierde zin en diepere betekenis te bieden. Wat voor aanwijzingen zijn dat, en waar *moet* je in geloven om ze serieus te kunnen nemen? En hoe redelijk is het om een dergelijk geloof aan te hangen? Daarover gaat dit boek. Na het lezen van het laatste hoofdstuk zal de lezer niet hebben geleerd wat de zin van het leven is, noch de overtuiging zijn opgedrongen dat zo'n diepere zin ook werkelijk bestaat. Voor een redelijk mens past op zijn best twijfel. Dat is de functie van dit boek, om duidelijk te laten zien dat er ook in het volwassen universum van de wetenschap nog altijd ruimte overblijft voor die twijfel. En die ruimte, zo zal tot veler verrassing blijken, is veel groter dan men gewoonlijk denkt.

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	9
I De stijgende prijs van het geloof	
1. Een raket naar het paradijs	21
2. Homo Rationalis	29
3. Het spirituele vacuüm	43
II Intellectuele kunst	
4. De schepping van de Schepper	53
5. Opkomst en ondergang van een Onbewogen Beweger	77
6. Afscheid van een simsalabim hypothese	101
7. De veranderlijke werkelijkheid	119
III Toeval of samenhang?	
8. De erfenis van het toeval	149
9. Schijnbaar betekenisvol toeval	157
10. De bezwering van het toeval	171
11. Schijnbare hocus-pocus	179
IV Een religie voor atheïsten	
12. Hypotheses non fingo	197
13. Een vreemd kansspel achter de schermen	221
14. De missende schakel	245
15. Verlossing	277
Noten en literatuur	295

Inleiding

Lang geleden, in de jaren dat het nog prille verstand van mijn kindergeest met grote regelmaat de grenzen van mijn belevingswereld wist te verleggen, begon voor het eerst het besef van eindigheid en sterfelijkheid aan mij te knagen. Samen met een drie jaar jonger broertje groeide ik op in een rustige na-oorlogse wijk in Den Haag, temidden van allemaal gezinnetjes waarvan de kinderen gemiddeld dezelfde leeftijd hadden als ik. Het was een fijne tijd. In mijn herinnering was het groen, rustig, veilig, vrolijk en optimistisch – naar mijn gevoel was het altijd lente. Dat idyllische begin van mijn bestaan werd langzaam maar zeker verstoord door het groeiende besef van leven en dood. Op zekere dag, toen die groeiende onrust in mijn verstand voldoende was uitgekristalliseerd, vroeg ik aan mijn moeder wat er met ons gebeurt als we doodgaan. Ik weet niet meer wat voor woorden mijn moeder exact koos, maar haar antwoord was voor mij duidelijk en ook heel geruststellend. Als we doodgaan, zo vertelde mijn moeder, dan leven we in een andere wereld voort. We zien er dan niet meer uit zoals nu, maar we zullen elkaar toch herkennen. In dat nieuwe leven zullen we nooit meer sterven, en altijd bij elkaar zijn.

Ik vond het ontzettend fijn om dit te horen. Ik hield erg veel van mijn ouders en van mijn broertje, en ik wilde heel graag geloven dat de geborgenheid van ons samenzijn nooit voorbij zou gaan. Mijn moeder had geen enkel detail geboden over hoe we er in die nieuwe werkelijkheid precies uit zouden zien, maar in mijn fantasie zouden we dan terugkeren als een soort gasbolletjes die vrolijk om elkaar heen dansen. Hoe saai en weinig opwekkend dit perspectief voor mijn volwassen geest ook mag zijn, op het moment dat mijn moeder mij inspireerde tot deze blik op het hiernamaals was ik intens gelukkig en voelde ik mij voor even bevrijd van de ontluikende angst voor de dood.

Het antwoord dat mijn moeder gaf op mijn wezensvraag was voor mij niets minder dan een openbaring. In die kinderjaren hadden mijn ouders in mijn ogen een onaantastbare autoriteit. Het was ondenkbaar dat mijn moeder mij op zo'n stellige toon iets zou hebben verteld

waar zijzelf niet zeker van was, laat staan dat zij iets zou vertellen wat mogelijk helemaal niet waar was. Ik was nog zo jong, en de belangrijkste vraag die een mens zichzelf kan stellen was voor mij al beantwoord: ja, na de dood wacht ons een nieuw leven. Een eeuwig leven, voor altijd gedeeld met de mensen die ons het meest dierbaar zijn.

Vele jaren later kwam ik als volwassen man zoals geregeld weer eens bij mijn moeder op bezoek. Terwijl zij een kopje thee voor mij zette, zag ik op de salontafel een opengeslagen Bijbel liggen. Mijn moeder kwam uit een rooms-katholiek gezin, maar had altijd gerebelled tegen wat zij ervoer als een autoritair en hypocriet geloof. Zodra zij op eigen benen stond had zij zich van het katholieke geloof afgekeerd en ervoer gezorgd dat haar kinderen uitsluitend op openbare scholen grootgebracht werden. Het was uiteindelijk een psychiater geweest die haar weer had teruggevoerd naar het christelijk geloof, zij het ditmaal een strikt vrijzinnige variant ervan. In een kerk had mijn moeder naar haar gevoel helemaal niets te zoeken, maar de Bijbel beschouwde zij als een belangrijke leidraad op zoek naar de diepere zin van het bestaan. In mijn latere jongensjaren sprak zij regelmatig met mij over de diepere wijsheden die zij uit de Bijbel meende te halen, maar geleidelijk aan raakte ik meer geabsorbeerd door de uitdagingen van het jong volwassenen leven en raakte mijn moeders' spirituele ontdekkingstocht een beetje buiten mijn beeld. Totdat de opengeslagen Bijbel mij weer herinnerde aan het belang dat zij hechtte aan het verkennen van de diepere werkelijkheid achter het leven.

Terwijl mijn moeder de thee voor mij op tafel zette, zag ik haar wat onzeker naar de Bijbel kijken. 'Wat denk jij', vroeg ze aarzelend, 'is het allemaal onzin?' Ik schrok ervan dat ik plotseling met zo'n beladen vraag geconfronteerd werd. Wie was ik in vredesnaam, om als een intellectuele arbiter de Bijbel – het duizenden jaren oude literaire fundament onder onze beschaving – als onzin af te serveren? Welnu, ik was voor mijn moeder niet langer het kind dat je een verhaaltje over een eeuwig leven kunt opdissen. Ik was inmiddels uitgegroeid tot wetenschapper en statisticus, en in de ogen van mijn moeder genoot ik nu zo'n beetje eenzelfde onfeilbare autoriteit als zijzelf in vroeger jaren in mijn ogen had bezeten. Hoe onterecht ook, zij verleende mij in feite de macht om de belangrijkste pijler onder haar spirituele leven met een simpel afkeurend oordeel weg te schoppen.

Maar hoe moest ik eigenlijk op deze schijnbaar eenduidige vraag antwoorden? Natuurlijk, het was voor mij duidelijk dat de Bijbel niet kon worden begrepen als een geschiedenisboek. Er komen weliswaar soms personages in voor die ook uit andere bronnen als historisch authentieke figuren naar voren komen, maar veel van de verhalen hebben een evident mythologische lading en ademen de kenmerkende sfeer van legenden die vanuit de prehistorie hun weg naar de Bijbel hebben gevonden. Nog veel evidentier was het voor mij dat de Bijbel geen enkele natuurwetenschappelijke pretentie kan worden toegedicht. Voorzover er überhaupt beweringen in staan die met enige welwillendheid kunnen worden opgevat als uitspraken over natuurlijke processen of ontwikkelingen, zoals het scheppingsverhaal in het boek Genesis, zijn deze in duidelijke tegenspraak met onze huidige kennis van de natuur en haar wordingsgeschiedenis. Als mijn moeder dus bedoeld had te vragen of God werkelijk een scheiding in de Rode Zee had gecreëerd teneinde Mozes en zijn volgelingen te laten ontkomen aan de farao, of als zij van mij wilde weten of het leven op aarde werkelijk in zes dagen was geschapen, dan had ik zonder omhalen ontkennend kunnen antwoorden. Ik zou dan niet het woord ‘onzin’ in de mond nemen, maar veeleer van verdichting hebben gesproken – de Bijbel als een verzameling beeldende verhalen die wij niet moeten interpreteren als een verslag van feitelijke gebeurtenissen, maar die de overgeleverde wijsheden en inzichten bevat van onze verre voorvaderen. Wijsheden die ook vandaag nog zeggingskracht kunnen bezitten, maar die vanwege hun antieke context natuurlijk ook hun beperkingen kennen als leidraad voor de moderne tijd.

Maar ik voelde wel dat mijn moeder haar aarzelend geformuleerde vraag zo niet bedoeld had. Wat zij mij eigenlijk probeerde te vragen, was of ik van mening was dat God bestaat. Nu is onze westerse God een antropomorfe Schepper en in die zin dus overduidelijk een eenvoudig model dat mensen hanteren om het onvoorstelbare – zeg maar: het Ultieme Antwoord op alle vragen – voorstelbaar en invoelbaar te maken. Hoe ondoorgrondelijk en onbegrijpelijk Hij uiteindelijk dan ook mag zijn, de God waarmee wij in het gebed in dialoog treden is – om de woorden van theoloog Harrie Kuitert aan te halen – op zijn minst persoonlijk¹. En die God, zo zou ik mijn moeder kunnen antwoorden, die bestaat niet. De onzichtbare werkelijkheid die wij tijdens het gebed aan de andere kant van de lijn veronderstellen, is

I De stijgende prijs van het geloof

1. Een raket naar het paradijs

In het Franse Bayeux bevindt zich een van de fraaiste overblijfselen van typisch Romaanse kunst, een wandtapijt dat als een soort middeleeuws stripverhaal in 72 verschillende scènes een geromantiseerd verslag doet van de slag bij Hastings. Tijdens deze veldslag werd in 1066 de Engelse koning Harold verslagen door Willem de Veroveraar. Een gebeurtenis, zo valt uit de scènes op het wandtapijt op te maken, die door een hogere werkelijkheid was voorbeschikt. Op scène nummer 32 wordt namelijk uitgebeeld hoe het volk getuige is van het langs suizen van een komeet; een gebeurtenis die in scène 33 aan een hevig verschrikte koning Harold wordt medegedeeld. Een komeet aan de hemel, dat wist iedereen, betekende de voorbode van onheil.

Het wandtapijt van Bayeux is niet het enige artefact waarop in detail verslag wordt gedaan van de verschijning van een komeet. Juist vanwege hun vermeend onheilspellende karakter hechtte men reeds in historische tijden belang aan het nauwkeurig omschrijven van het object en zijn baan door het heelal. Zo blijkt de komeet van Halley, die in 1066 zoveel consternatie wist te veroorzaken in het kamp van de Engelse koning, reeds in 87 v.Chr voor het eerst te zijn gedocumenteerd. Tegenwoordig weten we dat kometen overblijfselen zijn van de oorspronkelijke stof- en gaswolk waaruit ons zonnestelsel ontstond. Het zijn kleine hemellichamen met een doorsnede van ten hoogste een paar kilometer en ze bestaan uit een mengsel van lichtere elementen als water en ammoniak, die tot ijsachtige substanties zijn vastgevroren. Het lichtspoor dat de kometen aan de hemel trekken is het gevolg van het smelten van het ijs onder invloed van de zonnewarmte. Er ontstaat daarbij een wolk van damp die door de zonnewind wordt uitgewaaierd tot de kenmerkende staart van licht. Hoe spectaculair een komeet ons ook mag toeschijnen, zij zal over het algemeen geen voorbode van rampspoed zijn – behalve natuurlijk indien het kosmische gevaarte niet netjes langs de aarde scheert, maar er recht op af koerst.

Hoewel we vandaag dus weten dat kometen exotische doch onschuldige verschijnselen zijn, blijven ze een fascinatie uitoefenen die menigeen confronteert met het gevoel van een diepere werkelijkheid achter het bestaan. Nog maar enkele jaren geleden werd de aarde weer eens bezocht door de komeet van Hale-Bopp, die eens in de 4200 jaar vanaf de aarde kan worden waargenomen¹. Ik herinner mij nog goed dat er in de media veel aandacht werd geschonken aan de naderende verschijning van de komeet, en dat ik mij op een nacht naar buiten begaf om met eigen ogen waar te nemen wat tijdens de vorige visitatie nog door de Babyloniërs werd aanschouwd. Het was een stille en heldere nacht en hoewel ik zelf nooit een systematische studie van de nachtelijke sterrenhemel had gemaakt, kostte het mij geen enkele moeite om in de kosmische badmintonshuttle aan het firmament de veelbesproken komeet te herkennen. Het besef dat zovelen in de Oudheid bij deze zelfde aanblik door een alles ontregelende huiver werden bevangen, wekte bij mij een bijzondere sensatie teweeg.

Desalniettemin meende ik niets anders te aanschouwen dan een verzameling gruis met een fluorescerende nevel, en ik kon me nauwelijks voorstellen dat in de moderne wereld iemand daar nog iets anders van zou kunnen maken. Dat was een misvatting, zo bleek korte tijd later. Kort nadat de komeet zich weer aan het aardse blikveld had onttrokken, werd bekend dat in Amerika een curieuze sekteleider tezamen met 39 volgelingen zelfmoord had gepleegd. Niet lang na deze collectieve zelfmoord dook er een reeks video-opnamen op waaruit bleek dat de komst van de komeet door de sekteleiden was geïnterpreteerd als een signaal van God dat de wereld teneinde was.

De video-opnamen waren in de periode voorafgaand aan de komst van de Hale-Bopp komeet gemaakt, en bedoeld geweest om zieltjes te winnen voor de sekte. Het wervende materiaal gaf inzicht in een vreemde en griezelige gedachtewereld, die nochtans overtuigend genoeg bleek te zijn om een aantal studenten en academici bereid te vinden om de grote leider in de dood te doen volgen.

Die grote leider bleek een zekere Marshal Applewhite. Hij had zichzelf de religieuze naam Do gegeven, maar op de videobanden maakte hij duidelijk dat hij eigenlijk Jezus was. Onder theologen geldt consensus dat Jezus feitelijk in het jaar 4 voor Christus was geboren, zodat het jaar van de verschijning van de komeet – 1996 – de 2000^e geboortedag van Christus markeerde. Nu waren er in religieuze kringen

genoeg bijgelovige mensen te vinden die met enige vrees het einde van het millennium tegemoet zagen. Had Nostradamus het jaartal 1999 niet genoemd als het einde der tijden? Applewhite sloot zich bij deze doemdenkers aan, behalve dat naar zijn inzicht niet het einde van het millennium maar de 2000^e verjaardag van Jezus het einde der tijden zou inluiden.

In de persoon van Applewhite was Jezus daarom teruggekeerd op aarde teneinde de mensen een nieuwe kans te bieden om het Koninkrijk Gods te betreden. Nu zit het gekkenhuis natuurlijk vol met mensen die denken dat zij Jezus zijn, maar Applewhite had een aantal zaken voor op de modale bewoner van een psychiatrisch ziekenhuis. Ten eerste was hij een begaafde en charismatische spreker die zijn gehoor allesbehalve een impressie van zielige verwarring gaf, maar daarentegen een rustige, vastberaden en superieure indruk maakte. Ten tweede was hij als zoon van een Presbyteriaanse dominee zeer goed bekend met de inhoud van de Bijbel en kon hij naar hartelust strooien met pakkende citaten uit het evangelie. Ten derde beschikte hij over een levendige fantasie en bleek hij goed ingewijd in de gedachtewereld van UFO's en buitenaards leven.

Met name in de VS blijkt een grote groep mensen zeer ontvankelijk voor de romantische notie van andere werelden die met ons contact proberen te zoeken. Het Roswell-incident, waarbij zelfs een schimmig filmpje is vrijgekomen met daarop een post mortem sectie van twee kennelijke *extraterrestrials*, is een occulte klassieker geworden. Applewhite zocht nadrukkelijk aansluiting bij deze romantische belevingswereld door te stellen dat het Koninkrijk Gods waarover in het Nieuwe Testament wordt gerept, een evolutionair gezien hoger zijnsniveau dan dat van het aardse vertegenwoordigt. Die hogere wereld is echter geen wereld van de toekomst, een plek die pas na het laatste oordeel gestalte krijgt, maar een wereld die nu al bestaat en waar de bewoners eveneens stoffelijk zijn, maar van een veel verfijnder niveau. Zo blijken deze bewoners geen mond te hebben want er wordt gecommuniceerd via telepathie, ze hebben wel ogen, maar geen tanden en slechts rudimentaire stompjes op de plek waar wij neus en oren hebben. Wellicht ten overvloede meldt Applewhite dat er geen seksualiteit in deze hogere wereld plaatsvindt.

Op de video legt Applewhite uit dat nu, 2000 jaar na de geboorte van Jezus, oftewel 2000 jaar na de vorige incarnatie van Applewhite,

God op het punt staat om de aarde ‘om te ploegen’ – het bestaande leven wordt beëindigd en de aarde wordt gereed gemaakt voor hele nieuwe, intelligente levensvormen. En de mens? Die zal voor de eeuwigheid verloren zijn, tenzij het God heeft behaagd om individuele leden van de menselijke soort genade te schenken. Die genade bestaat er dan uit dat de menselijke geest een ziel krijgt ingeplant waardoor hij ontvankelijk wordt voor de lokroep van de nieuwe Jezus, oftewel Applewhite. ‘Misschien’, zo zegt Applewhite op de videoband terwijl hij zich nadrukkelijk tot de kijker richt, ‘misschien voel jij wel dat er iets mis is met deze wereld, dat jij op de een of andere wijze hier niet helemaal thuishoort. En wellicht vraag je je af, nu je dit hoort, kan dit iets voor mij te betekenen hebben, of is dit allemaal onzin? Op dat moment maakt jouw ziel contact met het Hogere, en is het aan jou om de genade in ontvangst te nemen, of deze naast je neer te leggen.’

Uiteraard zijn er veel mensen die zich niet lekker in hun vel voelen in hun dagelijkse bestaan, en menigeen is in beginsel ontvankelijk voor een heilsboodschap, ook al komt die esoterisch en wereldvreemd over. Applewhite anticipeert het verzet dat familieleden zullen plegen zodra iemand overweegt zich bij zijn sekte aan te sluiten: ‘Deze wereld wordt al 2000 jaar geregeerd door de gevallen engelen, onder leiding van de Antichrist. Zodra zij merken dat iemand aan hun grip dreigt te ontsnappen zullen ze alles op alles zetten om dit tegen te gaan. Zij zullen je wijs proberen te maken dat ik een valse profeet ben en dat je onder geen beding naar mij mag luisteren, maar weet dat jij alleen de genade hebt ontvangen en dat jij nu voor het Koninkrijk Gods kan kiezen’.

En die keuze moest snel gemaakt worden, zo maakte Applewhite duidelijk. De komeet Hale-Bopp bevatte het teken van God dat de eindtijd gekomen was. Achter de komeet, onzichtbaar voor het menselijk oog, bevond zich een ruimteschip dat bedoeld was om de kleine groep mensen die de genade had ontvangen mee te nemen naar de nieuwe wereld, het Koninkrijk Gods. Daar wachtten nieuwe lichamen op de gelukkigen, fijnstoffelijke lijven zonder tanden, neus of oren – omhulsels voor een wereld zonder honger en ellende, pijn of verdriet. Uiteindelijk vonden 39 gelukkigen de retoriek van Applewhite zo onweerstaanbaar, dat zij zichzelf tezamen met hun meester het leven benamen. Sindsdien is niets meer van hen vernomen, maar wij moeten constateren dat onze aarde nog niet is omgeploegd.

Het Koninkrijk Gods

Net zoals levende organismen door de tijd heen langzaam muteren totdat er na verloop van tijd een geheel nieuwe soort is ontstaan, zo veranderen ook ideeën geleidelijk aan tot geheel nieuwe voorstellingen. Het is zeer onwaarschijnlijk dat Jezus van Nazareth in de UFOlogie van Applewhite iets zou herkennen van zijn eigen voorstelling van het Koninkrijk Gods.

Wat Jezus zelf bedoelde met het Koninkrijk Gods is overigens niet geheel duidelijk. In het licht van de gebruikelijke joodse opvatting van zijn tijd, is het waarschijnlijk dat Jezus in twee opzichten over het Koninkrijk Gods dacht. Enerzijds refereerde het idee aan de veronderstelde heerschappij van God in de hemel. Op hetzelfde moment dat de mens zich manifesteert in zijn feilbare wereld op aarde, is er een parallel universum waar alles perfect en eeuwigdurend is, de hemel waar God en zijn engelen regeren. Deze hemelse werkelijkheid verschilt uiteraard hemelbreed van de aardse werkelijkheid met al zijn zonde en gebreken. Echter, en dat is de tweede manier waarop joden over het Koninkrijk plachten te spreken, er komt een tijd dat God ook op aarde de teugels volledig in handen zal nemen en alle volkeren zich aan zijn gezag zullen onderwerpen. Dat is het moment waarop het joodse volk de ketenen van onderdrukking en vervolging eindelijk zal kunnen afwerpen en krachtens het convenant met Yahweh zal heersen als het uitverkoren volk op aarde.²

Wat Jezus zich ook precies voorstelde bij het Koninkrijk Gods, vast staat wel dat hij in de veronderstelling verkeerde dat de vestiging van dit Koninkrijk op aarde nog tijdens zijn leven stond te gebeuren. Zo lezen wij in Marcus 13: 24-27:

Maar in die dagen, na de verdrukking, zal de zon verduisterd worden en de maan zal haar glans niet geven. En de sterren zullen van de hemel vallen en de machten der hemelen zullen wankelen. En dan zullen zij de Zoon des mensen zien komen op de wolken, met grote macht en heerlijkheid.

En de tekst gaat verder (Marcus 13: 30-32):

Voorwaar, Ik zeg u, dit geslacht zal geenszins voorbijgaan, voordat dit alles geschiedt. De hemel en de aarde zullen voorbijgaan. Maar van die dag of van

die ure weet niemand, ook de engelen in de hemel niet, ook de Zoon niet, alleen de Vader.

Uit de brief van Paulus aan de Tessalonicenzen blijkt dat de discipelen van Jezus zich na diens dood zorgen begonnen te maken dat hun leidsman zich in zijn profetie had vergist. Immers, sinds de kruisiging waren inmiddels ook een aantal van Jezus' volgelingen overleden en dat leek in tegenspraak met de voorspelling dat deze generatie de vestiging van het Koninkrijk op aarde zou meemaken. Paulus verzekerde hen echter dat de ontslapenen door God uit de dood zouden worden opgewekt en samen met de nog levende volgelingen deel zouden hebben aan het Koninkrijk Gods.

Echter: de dag des oordeels bleef uit, op aarde bleef alles bij het zondige oude en de evangelisten hadden iets uit te leggen. Nadat de belofte dat velen van deze generatie de wederkomst van Jezus en de vestiging van het Koninkrijk nog zouden meemaken niet bleek te worden vervuld, werd het ongeduld van de volgelingen in een der laatste boeken van het Nieuwe Testament, II Petrus, als benepen en geheel buiten de schaal van Gods grote plan neergezet: 'Onthoudt, voor de Here is één dag als duizend jaar, en duizend jaar als één dag' (II Petrus 3: 3-8). Daar konden de komende generaties het dan vast even mee doen. Sindsdien is het wachten geweest op het onvoorspelbare moment dat de sterren van de hemel zullen vallen en de krachten des verderfs in een laatste grote strijd op aarde het onderspit zullen delven.

De wederkomst van Christus is behalve een overtuiging voor vele christenen ook een obsessie geweest. Met name rond het jaar 1000 moet een aan paniek grenzende hysterie zich van velen hebben meester gemaakt.³ Een paniek die plaats maakte voor ongekende opluchting toen de laatste minuten van 999 wegtikten zonder dat Jezus op een wolk naar beneden kwam dalen. Niet dat de wederkomst van Christus als onwenselijk werd gezien, maar de vrees dat dit het laatste spektakel zou zijn dat men zou zien alvorens weg te zakken in de hellekloof was bij velen toch een tikkeltje te groot. Aan obligate vroomheid geen gebrek, maar drank, goklust en vlezig vrouwenbilen zorgden in die dagen zo mogelijk nog meer dan nu voor de nodige afleiding.

Sindsdien zijn er met regelmaat 'profeten' opgestaan die via intense en naar men dacht van hoger af geïnspireerde Bijbelstudie wisten te berekenen dat de aarde op een bepaald tijdstip zou vergaan, gevolgd

door een nieuwe wereld waarin de wedergekeerde Christus over de *happy few* zou regeren. Zo'n man was bijvoorbeeld William Miller, een ex-legerofficier die tijdens de oorlog in 1812 God had gevonden. Via een diepgravende studie van de boeken Daniel en Openbaring en met behulp van complexe berekeningen kon hij aan de wereld openbaren dat Jezus op 21 maart 1844 zou terugkeren, waarbij de oude wereld met al zijn zondaars door vuur zou worden verteerd. Vele tienduizenden raakten begeistert door de profetie van Miller en, nadat zij al hun materiële bezittingen van de hand hadden gedaan, trokken op de vermeende dag des oordeels de heuvels in om Jezus te ontmoeten. Er gebeurde uiteraard niets, waarna Miller opnieuw aan het rekenen sloeg en een tweede datum wist te prikken als het *moment suprême*. Toen ook die dag zonder Jezus of vuur voorbijging, leidde dat bij de meesten noch tot opluchting noch tot ontgoocheling. In plaats daarvan werd er een draai aan de profetie van Miller gegeven, zodanig dat men overtuigd raakte dat er op die bewuste dag wel degelijk iets heel bijzonders had plaats gevonden. Jezus was nog niet lichamelijk teruggekeerd, maar er was een goddelijk proces ingetreden dat als een soort *countdown* tot de wederkomst – of advent – van Christus zou leiden.⁴

Zowel voor als na Miller zijn er velen geweest die op soortgelijke wijze de terugkomst van Jezus meenden te kunnen voorspellen. Zo bezien vormde Marshal Applewhite niet meer dan het gewelddadige sluitstuk van een lange traditie. Er lijkt echter sprake van een kwalitatief verschil tussen Applewhite en zijn voorgangers. Allereerst is daar die vermetele onbescheidenheid. Applewhite voorspelde niet dat Jezus spoedig zou terugkeren, nee hij stelde vast dat de advent een feit was geworden: zoek niet verder, hier ben ik. Daarnaast was er die ongeduldige gewelddadigheid: in plaats van een heuvel te beklimmen in deemoedige afwachting van het zalige einde, gebod Applewhite zijn volgelingen af te nokken en in te stappen. Door zelfmoord te plegen ontsnapte men aan het aanstaande Armageddon op aarde en zou men met het ruimteschip achter de komeet naar het Koninkrijk Gods koersen.

Dat ongeduld, om het al die eeuwen tevergeefs verwachte Laatste Oordeel dan maar zelf te voltrekken was overigens niet alleen voorbehouden aan de sekte van Applewhite. Slechts enkele jaren eerder had een tweede wedergeboren Christus, David Koresh, zijn volgelingen opgedragen zichzelf het leven te benemen, en aan het eind van